

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การทำเกษตรในปัจจุบันนี้ เป็นการประกอบอาชีพธุรกิจชนิดหนึ่ง เพราะมีการลงทุนในการผลิต และมีการจำหน่ายผลผลิต ซึ่งต้องคำนึงถึงรายได้และผลตอบแทน แต่การประกอบอาชีพการเกษตรประสบกับความเสี่ยงในการผลิตอยู่เสมอ 2 ประการ คือ ประการแรก ประสบกับความเสี่ยงในด้านการผลิต ได้แก่ ผลผลิตต่ำ เนื่องจากความแปรปรวนของธรรมชาติ ได้แก่ สภาพแวดล้อม น้ำท่วม หรือการระบาดของศัตรูพืชอยู่เสมอ (วิจิตร, 2527) สำหรับความเสี่ยงประการที่สอง คือ ความเสี่ยงในด้านราคาผลผลิต (ไพโรจน์, 2530) เนื่องจากผลผลิตการเกษตรจะออกสู่ตลาดพร้อมกันเป็นจำนวนมาก ทำให้มีปริมาณมากเกินความต้องการของตลาด และผลผลิตดังกล่าวยังนำเข้าได้ง่าย จึงมักถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535) ทำให้เกษตรกรประสบภาวะขาดทุน อันเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีฐานะยากจนด้วย

ดังนั้นในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) รัฐบาลจึงได้มีนโยบายในการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตร และการกระจายอุตสาหกรรมออกไปสู่ภูมิภาค โดยการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับนักธุรกิจการเกษตร แผนใหม่ เพื่อร่วมมือกันดำเนินงานธุรกิจการเกษตรให้เกิดความเป็นธรรมแก่เกษตรกร (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ในการนี้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมส่งเสริมการเกษตร ได้จัดทำแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการยกระดับรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาการผลิตและการตลาดผลผลิตการเกษตรของเกษตรกร โดยดำเนินการประสานให้เกิดระบบตลาดข้อตกลง ทั้งในด้านการลงทุนการผลิต และการจำหน่ายผลผลิตการเกษตรให้เหมาะสมกับศักยภาพของเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2534)

ในปัจจุบันมีบริษัทเอกชนที่ทำการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชจำนวนรวม 10 บริษัท (ฝ่ายทะเบียนการค้าจังหวัดขอนแก่น, 2535) ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดทำโครงการส่งเสริมให้เกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นทำการปลูกพืชบางชนิดในระบบตลาดข้อตกลง (contract farming) ได้แก่ พืชผักต่างๆ เช่น แตงโม พริก มะเขือเทศลูกผสม และไม้ดอกบางชนิดเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ แล้วรับซื้อผลผลิตเมล็ดพันธุ์พืชต่างจากดังกล่าวจากเกษตรกร เพื่อส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ โดยเข้ามาส่งเสริมตั้งแต่ปี 2522 ซึ่งเป็นการผลิตแบบประณีตค่อนข้างยุ่งยาก และใช้แรงงานมาก

สาเหตุที่บริษัทได้พิจารณาเข้ามาดำเนินการส่งเสริมในจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากว่ามีความเหมาะสมหลายประการ ได้แก่ มีพื้นที่ดินเหมาะสม เกษตรกรมีประสบการณ์ในการผลิต (โครงการศึกษาและจัดทำแผนลงทุนจังหวัด มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537) มีความชื้นสัมพัทธ์ต่ำและอุณหภูมิเหมาะสม โดยเฉพาะการปลูกมะเขือเทศซึ่งจะเจริญเติบโตได้ดีเมื่ออุณหภูมิในเวลากลางวันเฉลี่ยประมาณ 18-25°C และเวลากลางคืนระหว่าง 10-15°C (ทศพร และ ชัยฤกษ์, 2525) ซึ่งตรงกับฤดูหนาวในจังหวัดขอนแก่น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) และจังหวัดขอนแก่นยังเป็นเมืองที่มีระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งในด้านการคมนาคม การสื่อสาร ระบบการเงินการธนาคาร ทำให้มีความสะดวกในการติดต่อธุรกิจ และนอกจากนี้ยังมีอัตราค่าจ้างแรงงานต่ำ โดยในปี 2532 ค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำตามประกาศกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดไว้เพียงวันละ 65 บาท และแรงงานยังมีจำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงนอกฤดูกาลเพาะปลูกข้าวนาปี (ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2532)

กรมส่งเสริมการเกษตร (2535ก) รายงานว่า การผลิตเมล็ดพันธุ์ผักในระบบตลาดข้อตกลงมีข้อดีหลายประการ เพราะใช้พื้นที่น้อยและต้องการน้ำน้อย ทำให้เกษตรกรมีรายได้เสริมจากอาชีพหลัก นอกจากนี้บริษัทยังช่วยรับภาระความเสี่ยงจากเกษตรกร ให้เทคโนโลยีการผลิต ตลอดจนติดตามแนะนำการผลิตแก่เกษตรกรตามโครงการอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตามการผลิตดังกล่าวก็มีปัญหาอยู่บ้าง ได้แก่ เกษตรกรขาดอำนาจในการต่อรอง เนื่องจากเกษตรกรไม่มีองค์กรหรือสถาบันของตนเองและบริษัทมักจะเข้าไปทำการติดต่อกับเกษตรกรโดยตรง ไม่ผ่านหน่วยงานราชการหรือสถาบันเกษตรกร การจ่ายเงินค่ารับซื้อผลผลิตอาจล่าช้า เนื่องจากเกษตรกรผลิตเมล็ดพันธุ์ไม่ได้มาตรฐาน ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์

ที่ตกลงไว้ จนเกิดปัญหากระทบกระทั่งกันได้ ระหว่างบริษัทกับเกษตรกร (สำนักงานเกษตร อำเภอบ้านนา, 2537)

ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นเนื่องจากเป็นการจัดทำโครงการส่งเสริมร่วมกับเกษตรกร เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีความแตกต่างไปตามภูมิหลัง อุบิสัย พื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ และความต้องการของเกษตรกรแต่ละราย (ปัญญา, 2526) ทำให้เกษตรกรมีทัศนคติและความคิดเห็นต่อโครงการดังกล่าวแตกต่างกัน ซึ่งความคิดเห็นจะเป็นดัชนีบ่งบอกถึงแนวโน้มของพฤติกรรมที่จะแสดงออกต่อโครงการของเกษตรกรด้วย (โสภา, 2521)

ดังนั้น การศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง ในจังหวัดขอนแก่น จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ทราบข้อมูลและความต้องการของเกษตรกร เพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาส่งเสริมระบบการผลิตการตลาดสินค้าเกษตรต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงในจังหวัดขอนแก่น
- 2) เพื่อศึกษาสภาพการปลูกมะเขือเทศลูกผสม เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงของเกษตรกร
- 3) เพื่อศึกษาการดำเนินงานส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสม เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง
- 4) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกร ที่มีต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง สมาชิกบริษัท เอ จี ซีคส์ จำกัด และบริษัทคัมส์อินเตอร์ไพรเวต จำกัด ในจังหวัดขอนแก่น ปี 2535 และได้กำหนดขอบเขตของตัวแปรไว้ ดังนี้

1) สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกร ผู้ปลูกมะเขือเทศ ลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ ประกอบด้วย เพศ การเป็นสมาชิกกลุ่มทางการเกษตร พื้นที่ถือครองทางการเกษตร แรงงานในครอบครัว พื้นที่ปลูกมะเขือเทศเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ จำนวนพื้นที่ปลูกมะเขือเทศเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ รายได้จากอาชีพหลัก รายได้จากการขายเมล็ดพันธุ์มะเขือเทศ สิ้นเชื้อในการปลูกมะเขือเทศเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ และการปลูกพืชอื่นในระบบตลาดข้อตกลง

2) การส่งเสริมและความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง มี 5 ประการดังนี้

- 2.1) ด้านวิธีการส่งเสริม
- 2.2) ด้านเทคโนโลยีการผลิต
- 2.3) ด้านมาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์
- 2.4) ด้านการตลาดและการเงิน
- 2.5) ด้านการติดตามนิเทศงานของพนักงานส่งเสริมของบริษัท

1.4 สมมติฐานของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าได้ตั้งสมมติฐานของการวิจัย ดังนี้

- 1) เกษตรกรที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงไม่แตกต่างกันในเรื่องวิธีการส่งเสริม เทคโนโลยีการผลิต มาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์ การตลาดและการเงิน และการติดตามนิเทศงานของพนักงานส่งเสริมของบริษัท
- 2) เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางการเกษตรแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงไม่แตกต่างกันในเรื่องวิธีการส่งเสริม เทคโนโลยีการผลิต มาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์ การตลาดและการเงิน และการติดตามนิเทศงานของพนักงานส่งเสริมของบริษัท
- 3) เกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงไม่แตกต่างกัน

ในเรื่องวิธีการส่งเสริม เทคโนโลยีการผลิต มาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์ การตลาดและการเงิน และการติดตามนิเทศงานของพนักงานส่งเสริมของบริษัท

4) เกษตรกรที่มีจำนวนที่ปลูกมะเขือเทศลูกผสมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสม เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงไม่แตกต่างกันในเรื่องวิธีการส่งเสริม เทคโนโลยีการผลิต มาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์ การตลาดและการเงิน และการติดตามนิเทศงานของพนักงานส่งเสริมของบริษัท

5) เกษตรกรที่มีรายได้จากการขายเมล็ดพันธุ์มะเขือเทศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสม เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงไม่แตกต่างกันในเรื่องวิธีการส่งเสริม เทคโนโลยีการผลิต มาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์ การตลาดและการเงิน และการติดตามนิเทศงานของพนักงานส่งเสริมของบริษัท

1.5 คำนิยามศัพท์

ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของเกษตรกรที่มีต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง ในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งอาจเป็นไปในทางเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

บริษัท หมายถึง บริษัท เอ จี ซีดส์ จำกัด (A.G. Seeds Co., Ltd.) และบริษัทอดัมส์เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด (Adams Enterprises Co., Ltd.) ซึ่งทำการส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์มะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง ในจังหวัดขอนแก่น

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น ทั้งเพศชายและเพศหญิง ปลูกมะเขือเทศ เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงร่วมกับบริษัท เอ จี ซีดส์ จำกัด และบริษัทอดัมส์เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด ในปี พ.ศ. 2535

การผลิตแบบตลาดข้อตกลง หมายถึง การจัดหาสัญญาซื้อขายผลผลิตเมล็ดพันธุ์มะเขือเทศลูกผสมระหว่างเกษตรกรกับบริษัท โดยระบุถึงการผลิตและการตลาดของผลผลิตที่จะซื้อขาย ซึ่งอาจจะเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้

มะเขือเทศ หมายถึง พืชที่มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Lycopersicon esculentum* Mill.

เมล็ดพันธุ์มะเขือเทศลูกผสม หมายถึง เมล็ดพันธุ์ที่เกิดขึ้นในผลมะเขือเทศ โดยการผสมของสองสายพันธุ์ที่บริษัทมอบให้เกษตรกรนำไปเพาะปลูก มาผสมกันตามวิธีการที่กำหนดให้ แล้วเก็บเกี่ยวและทำการตากให้แห้งตามมาตรฐานที่บริษัทกำหนด

ความงอกของเมล็ดพันธุ์ หมายถึง เมล็ดพันธุ์มะเขือเทศที่งอก และสามารถเจริญเป็นต้นอ่อนที่สมบูรณ์หลังจากให้ความชื้นและเพาะในกำหนดเวลาไม่เกิน 14 วัน

ความบริสุทธิ์ของสายพันธุ์ หมายถึง คุณลักษณะมาตรฐานตามสายพันธุ์ของมะเขือเทศที่จะแสดงออกให้เห็นด้วยตาเปล่า และหรือทางเคมี

พนักงานส่งเสริม หมายถึง พนักงานของบริษัท เอ จี ซีดีส์ จำกัด และบริษัทอค์มส์ เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด ที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงแก่เกษตรกร

เขตส่งเสริม หมายถึง พื้นที่การส่งเสริมซึ่งบริษัท เอ จี ซีดีส์ จำกัด และบริษัทอค์มส์ เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด ได้ทำการกำหนดแบ่งไว้ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการส่งเสริม แต่ละเขตประกอบด้วยหมู่บ้านประมาณ 1-5 หมู่บ้าน หรือมีพื้นที่การปลูกมะเขือเทศไม่เกิน 7 ไร่ โดยมีพนักงานส่งเสริมประจำแต่ละเขตจำนวน 1 คน

การใส่ปุ๋ยแต่งหน้า (Top dressing) หมายถึง การใส่ปุ๋ยให้แก่มะเขือเทศหลังจากย้ายปลูก เพื่อเร่งการเจริญเติบโตทางลำต้น และการให้ผลผลิตเมล็ดพันธุ์สูงขึ้น

1.6 กรอบแนวความคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะนำเสนอความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง ในจังหวัดขอนแก่น เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการส่งเสริมการเกษตร ให้มีการเชื่อมโยงระบบการผลิตและการตลาดเข้าด้วยกัน ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในระบบการผลิตและการตลาด มีผลต่อการพัฒนาการผลิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยทำการศึกษาเริ่มจากสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกร ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะมีผลเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นของเกษตรกร ที่มีต่อการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลง

1.7 ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัด คือ

1) แบบเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลมีรายละเอียดข้อมูลที่ต้องจัดเก็บมาก แต่เกษตรกรไม่ได้จัดทำรายการละเอียดการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปลูมะเขือเทศไว้ ดังนั้นคำตอบที่ได้จากเกษตรกรบางรายบางข้อจึงเป็นการประมาณการ แต่ก็มีใกล้เคียงกับความจริง เพราะเกษตรกรได้ปฏิบัติด้วยตนเอง และช่วงเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลยังอยู่ในระหว่างการปลูมะเขือเทศของเกษตรกร

2) ข้อมูลการผลิต การตลาดบางอย่าง บริษัทถือว่าเป็นความลับทางธุรกิจ จึงได้รับข้อมูลจากบริษัทค่อนข้างน้อย

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร และการส่งเสริม ตลอดจนความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการส่งเสริม การปลูมะเขือเทศลูกผสมเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แบบตลาดข้อตกลงในจังหวัดขอนแก่น

2) สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการปรับปรุงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรแบบตลาดข้อตกลง เพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการผลิตและการตลาด และเกิดความยุติธรรมในการกำหนดราคาผลผลิตมากยิ่งขึ้น